

Posudek habilitační práce v rámci habilitačního řízení

Vysoká škola, fakulta: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta

Obor: Filozofie

Uchazečka: PhDr. Helena Kalábová, Ph.D.

Název habilitační práce: Čas, tělo, tělesnění

Oponent: Doc. PhDr. Stanislav Štřelec, CSc.

Pracoviště: Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Habilitační práce je výsledkem dlouhodobého badatelského zájmu autorky o otázky ontologie a onticity, ve kterých se zabývá filozofickými aspekty těla, tělesnění, časoprostoru a existence člověka především v návaznosti na nemoc a další existenciální souvislosti, s tímto stavem spojené. Svědčí o tom také studie, které autorka u nás i v zahraničí v nedávném období publikovala. Například tituly: Ontologie a onticita závislostí; Syndrom zavrženého rodiče – dysaretace transgenerační; Onemocnění tlustého střeva, kolostomie a tělesnění; Spirituální krize v emočním schématu rodiny a krizová intervence; Porucha příjmu potravy – problém v separačních vývojových fázích; Fenomenologie zdraví a nemoci; Chronický únavový syndrom – onticita a ontologie nemoci a další autorčiny publikační počiny.

Ústředním zřetelem, který se prolíná celým tématem habilitační práce je „...fenomenologické hledisko pohledu na člověka a čas v existenci člověka“ (viz h.p. str. 192 – dále odkaz jen na strany). K této skutečnosti dále autorka výstižně dodává, že fenomenalizaci těla a tělesnění nevnímá jen „ v sukcesivním řazení jednotlivých částí s možností intersubjektivního ověření. K lidskému tělu a žití patří i čas... Časovost zahrnující minulost, přítomnost i budoucnost, a tělesnost člověka k sobě bytostně patří.“ (Viz str. 6).

Výchozí teoretickou oporu pro vícedimenzionální rozpětí tématu nachází autorka v husserlovsko-heideggerovské tradici, kterou u nás rozvíjí škola přímých a nepřímých žáků Jana Patočky (autorka se nejvíce opírá o texty J. Patočky a A. Hogenové, částečně o myšlenky R. Palouše). Autorka zvažuje stěžejní souvislosti tématu také v historickém kontextu, a to prostřednictvím vybraných relevantních poznatků z děl antických a středověkých filozofů, představitelů novověké filozofie reflektujících karteziánský racionalismus, měřitelný svět, subjekto-objektovou figuru myšlení a konečně děl fenomenologické tradice, kterou autorka představuje od její zakladatelské postavy E. Husserla až po dílo J. Patočky a M. Merleau-Pontyho (přičemž myšlenky posledních dvou jmenovaných vykazují příslib překročení romantické nostalgie, která je přítomná v díle žáků Jana Patočky). Autorka práce nezůstává přítom jen u deskripce vybraných poznatků. Například subkapitoly nazvané „Úzkost a vina

s přesahem do výchovy“, „Karteziánská analytičnost, fenomenalizace, neskrytost – pravda“, „Socializace – celoživotní úkol nejen člověka evropského“ a další pasáže habilitační práce jsou příkladem originálních autorských interpretací, které se postupně, a to také zásluhou PhDr. Kalábové, Ph.D., stávají v českém odborném teritoriu akceptovanou součástí filozofického myšlení.

V návaznosti na první tři kapitoly habilitační práce rozvíjí autorka základní východiska tématu prostřednictvím dalších vybraných poznatků „programově přesahujících“ filozofický rámec a záměrně vstupujících do sociálně-pedagogických, pedagogicko-psychologických a medicínských aspektů času, těla a tělesnění. V této souvislosti je možné upozornit například na podkapitoly: Krize a její význam v životě člověka, Bolest a nálada = prožitek těla a mysli, Onticita a ontologie zdraví a nemoci, mající podobu originálních esejí. Průřez teoriemi, názory a koncepcemi má velkou potenci.

Výchozí myšlenkový rámec celé práce je postaven na základní dichotomii. Na jedné straně je představena tradice novověkého myšlení, z něhož skrze moderní vědu promýšlíme svět našeho života (Lebenswelt). Na straně druhé je novověká tradice kontrastována s ideálem celostního přístupu, který je vystavěn na historicko-filozofických analýzách tradice fenomenologické, především M. Heideggera a J. Patočky. Tak je atomistický přístup ke světu, člověku a nemoci (či sociální dysfunkci) kontrastován s holistickým přístupem. Holistický přístup se stává inspirativní bází pro aplikační podkapitoly, které se snaží vysvětlit ontologickou podstatu různých onemocnění a sociálních patologií. Inspirativní jsou ony pasáže především proto, že nás vysvobozují z většinového etiologického výkladu – etiologického v doslovném smyslu v případě onemocnění i v přeneseném smyslu v případě sociálních dysfunkcí – a umožňují nám k problémům přistupovat celostním způsobem. Tím autorka dociluje toho, že jsme schopni uvažovat o nemoci těla i společnosti v takových souvislostech, v jakých je dokáže pochopit např. celostní medicína, aniž bychom opustili rámec evropského myšlení.

Nejsilnější pasáže celé práce jsou v podstatě postaveny na fenomenologické analýze času a tělesnění (Husserl, Merleau-Ponty) a na analýze patočkovských pohybů. Kolem těchto existenciál se jako kolem nezpochybnitelných čepů otáčejí pasáže, jež tyto filozofické analýzy aplikují na vysvětlení příčin chronických nemocí či sociálních problémů a alternativních postupů při jejich terapeutické či sociální sanaci (viz např. s. 62-99). Vztahují disbalanci v tělesném či sociálním fungování k narušení těchto existenciálních os.

Posuzovaná habilitační práce má oprávněné ambice stát se základem přínosné monografie. V této souvislosti si oponent dovoluje doporučení pro tento případný autorský záměr. Text se může jevit tak, že je jeho základem soubor původně jedinečných textů. Jejich logiky zanechávají stopy a mohou vyvolat dojem repetitivnosti. Základní logickou linkou původních

textů je stanovení filozofického východiska, které je následováno aplikací východiska na nějaký problém. To způsobuje, že při sestavení textů do jednoho díla se zákonitě určité figury a motivy opakují. To v některých případech může působit rušivě. Především v opakovaném vymezování vůči novověké, karteziánské tradici. Pokud bude autorka práci upravovat pro knižní vydání, dovolil by si jí oponent doporučit výsledný text jednoznačněji strukturovat: Na příklad začít odlišností mezi celostním a atomistickým myšlením, poté definovat základní existenciály fenomenologického přístupu a nakonec v aplikační části práce dokumentovat narušení těchto existenciál jako ontologický podklad konkrétních onemocnění a disfunkcí.

Souhrnem je možné konstatovat, že práce obsahuje hluboký potenciál pro rozvíjení fenomenologické tradice. Oponent spatřuje největší přínos v odvaze autorky aplikovat fenomenologický přístup k řešení reálných problémů.

Náměty pro habilitační rozpravu (obhajobu):

1. Je všeobecně známé, že současný výzkum v humanitních vědách je zaměřen na celou řadu problémů, ale jen některé z nich mají šanci být bezprostředním přínosem pro praxi. Například absolventi učitelského studia jsou od prvních hodin výkonu profese vystaveni náročným situacím, na které nejsou v pregraduální fázi studia důkladněji připraveni. Je možné vymezit nějaké konkrétní náměty (témata, zadání, úkoly), které vyplývají z problémových okruhů habilitační práce také pro přípravu studentů učitelství na výkon profese? Pokud ano, jaké jsou Vaše případné zkušenosti s jejich realizací?
2. K nejzajímavějším pasážím habilitační práce patří ty, ve kterých je aplikována Husserlova analýza času (především čas jako univerzální rámec jevení) či Patočkovovo pojetí tří pohybů na soudobé problémy (různé psychické či sociální disfunkce). Vyberte, prosím, tři takové problémy a detailněji popište alternativní (fenomenologické) vysvětlení vzniku těchto potíží.

Závěr:

Habilitační práce PhDr. Heleny Kalábové, Ph.D., splňuje požadavky kladené na habilitační řízení v oboru filozofie a přináší nové vědecké poznatky. Práci doporučuji k obhajobě a po jejím úspěšném absolvování doporučuji udělení vědecko pedagogického titulu docent.